

FILOZOFICKÁ FAKULTA
Univerzita Karlova

Fonetický ústav Filozofické fakulty Univerzity Karlovy

Univerzita Karlova
Filozofická fakulta
Fonetický ústav
doc. Mgr. Radek Skarnitzl, Ph.D.

Posudek disertační práce

Tone realization differences in Hanoian and Saigonese dialects between reading and semi-spontaneous speech,

kterou předkládá

Mgr. Ondřej Slówik

Disertační práce Ondřeje Slówika se věnuje tónům ve vietnamštině, tématu, k němuž se zahraniční výzkumníci opakovaně vracejí, ale které pro české fonetické prostředí představuje nový směr výzkumu. Předložená disertační práce se dosavadním výzkumům vymyká důsledným empirickým přístupem, systematickým srovnáním realizace tónů ve dvou hlavních dialektech vietnamštiny a ve třech mluvních stylech, a také zahrnutím nejen produkčního, ale i percepčního hlediska. Práce je psána anglicky.

Teoretická část disertační práce se z nejrůznějších hledisek zabývá konceptem tónovosti a představuje vietnamštinu a její dialekty. Jedná se o kvalitní uvedení do problematiky, k němuž však mám dílčí výhrady. V první uvedené části autor popisuje tónové jazyky a hned uvádí příklad z vietnamštiny (slabika [ma]); pro čtenáře neseznámeného s konvencí značení tónů by však zde (tabulka 2.1 na straně 15) bylo vhodné jej vysvětlit nebo odkázat na příslušnou část práce. Dále se popis zaměřuje na tonogenezi, tedy na vznik tónů v závislosti na znělosti přeturového konsonantu; zde bych byl uvítal explicitnější formulaci, jak samotné tóny vznikají (str. 22). V dalších oddílech se O. Slówik již věnuje značení a reprezentaci tónů. V oddílu 2.1.6 nazvaném *tónové kontury* je zmíněna i laryngalizace a glotalizace; není zde (ani v oddílu následujícím, který se zaměřuje mj. na fonační modifikace v souvislosti s tóny) však

vysvětleno, jestli se jedná o stejný jev. Vzhledem k neusazenosti terminologie v oblasti hlasové kvality by bylo žádoucí se k termínům vyjádřit. Dále se autor zabývá vztahem mezi tóny na jedné straně a intonací a přízvukem na straně druhé, percepcí tónů (na str. 36–37 bych uvítal trochu detailnější popis Pollackova experimentu; takto není jasné, že posluchači měli značit umělé sinusoidové tóny) a identifikací tónů již v konkrétních jazycích. Zajímavý je i poslední oddíl první části, který se věnuje osvojování tónových jazyků jejich rodilými mluvčími. Druhá část teoretické kapitoly předložené disertační práce čtenáře podrobněji seznamuje s jazykovým systémem vietnamštiny a popisuje její dialektologické rozvrstvení, které vychází především z geografického členění Vietnamu. Ondřej Slówik zde představuje odlišná pojednání o fonologickém systému vietnamštiny (resp. především důkladněji prozkoumaného hanojského dialektu) a zaujímá přitom nikoli arbitrární, ale dobře odůvodněná stanoviska přímo vztažená k tematickému zaměření jeho vlastní studie. Toto průběžné propojování teoretické kapitoly s vlastním empirickým výzkumem je výraznou předností práce a poukazuje na metodologickou promyšlenost studie.

Kromě již zmíněného se teoretická část předložené disertační práce vyznačuje čtivým odborným stylem, text je logicky členěn. Z hlediska jazykového by však text mohl být ještě dále vylepšen. Za vhodné bych považoval častější užívání čárek; ačkoli v angličtině psaní čárek není ve všech kontextech závazné, je doporučeno pro snazší orientaci v textu, která je na některých místech ohrožena (za všechny příklady zmíním první větu posledního odstavce na straně 27). Místy se také vyskytují překlepy, gramatické chyby či chyby z nepozornosti (např. *we have clarify* namísto *we have to clarify* na str. 17; *the vocalic core of is* na str. 37; nedokončená věta na konci str. 64; neúplné nebo nepřítomné odkazy na grafický materiál, např. na str. 15, 28 či 73).

Empirická část disertační práce Ondřeje Slówika začíná metodologickou kapitolou, v níž autor popisuje přísná kritéria pro výběr mluvčích, tak aby nebyla ohrožena validita studie. Jen název oddílu 3.1.1 je zde pravděpodobně uveden omylem (popis materiálu následuje až v oddílu 3.2) a totéž platí pro oddíl 3.3.1; tato členění na pododdíly jsou nejspíš chybná. K empirické části celkově mám jednu zásadnější výhradu: její přehlednosti a čtenářské příjemnosti by výrazně prospělo, kdyby produkční a percepční část byly prezentovány jako zcela oddělené kapitoly či oddíly. Takto metodu a výsledky percepčního experimentu dělí více než 30 stran a čtenář se na konci celé práce musí opakovaně vracet, aby si připomněl povahu stimulů v percepčním testu, kdo byli posluchači apod. Vzhledem k tomu, že jsou percepční aspekty disertační práce prezentovány jako „komplementární úloha“ (str. 114), měly by být prezentovány jako samostatná část práce.

Jinak je popis mluvčích, pořízení a zpracování řečového materiálu kvalitní a obsahuje jen drobné nedostatky. Na str. 90 je za doménu měření F0 ve čteném a polospontánním projevu

označeno vokalické jádro; stálo by však za připomenutí, že autor za vokalické jádro považuje i následnou sonoru, jak je uvedeno na str. 56. Hodnoty F0 jsou normalizovány vůči průměru konkrétního mluvčího, aby mohly být srovnávány napříč mluvčími, ale z popisu nevyplývá, jaká data pro normalizaci sloužila. Normalizace je zmíněna v oddílu 3.5.1, který se věnuje izolovaným slabikám; ty však, předpokládám, základem pro normalizaci nebyly.

Prezentace výsledků produkční studie začíná izolovanými slabikami, na nichž Mgr. Slówik ověřuje, nakolik jsou tónové průběhy konzistentní s doposud provedenými výzkumy, a věnuje se i progresivní koartikulaci, tedy vlivu předcházejícího konsonantu na F0 ve vokalickém jádru. Analýza výsledků ukazuje, že pro hanojskou vietnamštinu je vhodné uvažovat o osmi, zatímco pro saigonskou vietnamštinu o pěti tónech. Autor si zároveň všímá fonačních modifikací doprovázejících vybrané tóny. Následující oddíl se věnuje podobě tónů ve čtené a polospontánní řeči; výsledky poukazují na „redukční procesy“, kdy se tónové kontury s rostoucí spontaneitou a klesající mírou prominence zjednodušují, vyrovnávají a přibližují průměrné F0 mluvčích. Naopak se zdá, že se i ve spontánních promluvách zachovávají relativní temporální vztahy. Výsledky percepčního testu naznačují, že míra úspěšnosti identifikace tónů bez přítomnosti kontextu je poměrně nízká, jen 53 %, a že hanojští posluchači jsou lépe schopni identifikovat saigonské tóny než naopak. Autor se nad výsledky poctivě zamýšlí a navrhuje možná vysvětlení.

Rád bych, aby se Ondřej Slówik při obhajobě vrátil k některým aspektům svého výzkumu a reagoval na následující dotazy:

- Byly fonační modifikace identifikované u izolovaných slabik zachovány i ve čteném a polospontánním projevu?
- Bylo by možné experimentálně ověřit vliv fonačních modifikací na identifikaci tónu?
- Výsledky naznačují velmi podobné průběhy tónů A2 a C1 a autor hypotetizuje o jejich možném splynutí v budoucnosti. Lze určit, nakolik je kontrast mezi tóny A2 a C1 funkčně zatížený? Mohlo by v některých případech dojít k problému s porozuměním?
- Existuje výzkum, který by se věnoval střední hlasové frekvenci ve vietnamštině? Zjistil někdo další, že hanojští muži hovoří s výrazně vyšší průměrnou F0 než muži saigonští? Může toto zjištění mít nějaké sociálně podmíněné vysvětlení?

Na závěr shrnuji, že Ondřej Slówik ve své disertační práci důkladně představil tónové jazyky obecně a konkrétně i základní lingvistické charakteristiky vietnamštiny a jejich dialektů. Jeho vlastní výzkum zahrnoval náročné pořizování nahrávek ve Vietnamu podle přísných, správně motivovaných kritérií, časově náročnou částečně i manuální analýzu poměrně rozsáhlého řečového materiálu a podrobný popis tónovosti ve vietnamštině z hlediska několika nezávislých

proměnných. Disertační práce je napsána poutavým a zároveň odborným stylem, i přes občasný výskyt jazykových chyb, neobratností či překlepů. Kromě zmíněného členění empirické části jsou mé výtky spíše formální povahy či představují doporučení pro případnou další práci s textem.

Na základě výše uvedených skutečností uzavírám, že autor ve své práci jednoznačně prokázal schopnost samostatné vědecké práce. Předložená práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, navrhuji klasifikaci „prospěl“ a doporučuji ji k obhajobě.

V Praze dne 27. srpna 2018

doc. Mgr. Radek Skarnitzl, Ph.D.
Fonetický ústav FF UK